

RAPPORTER

Collegium Patristicum Lundense

Det har varit ett händelserikt år för collegiet i Lund, med den patristiska dagen och två patristiska aftnar som höjdpunkter. Förutom de tilldragelser som rapporteras nedan höll också prof. Claudia Rapp från Wien en uppskattad föreläsning i oktober med titeln "From Polis to Oikoumene: Frameworks of Civic Identity from Antiquity to the Middle Ages", som i vanlig ordning följdes av en eftersitt. Det kan även nämnas att flera av styrelsens medlemmar också är aktiva i andra projekt som är mer eller mindre nära knutna till collegiet, exempelvis forsknings- och masterprogrammen som nämns nedan, liksom Johannesakademien och Sophia – förening för studiet av östkyrkan. Stephan Borgehammars föreläsning om det heliga korset, som publiceras i detta nummer, är ett sådant exempel, eftersom den ursprungligen hölls som en Open Lecture i masterprogrammet Religious Roots of Europe.

Den nya styrelsen som valdes på årsmötet under den patristiska dagen består av Samuel Rubenson (preses), Britt Dahlman (vice preses), Benjamin Ekman (sekreterare), Thomas Arentzen (kassör), den nyinvalda Ann Jeanette Søndbø (munskänk), Henrik Rydell Johnsén, Per Rönnegård och Andreas Westergren. Förutom tre gemensamma sammanträden under året har styrelsens utskott, redaktions- och symposieutskotten, även mötts vid ett flertal tillfällen. Av det som komma skall har inte bara Kallistos Wares besök i januari och nästa patristiska dag diskuterats, utan även det nionde nordiska patristikermötet i Lund 2014. Föredragen från det förra patristikermötet, som handlade om "Soteria och Gnosis: Frälsning och kunskap i den tidiga kyrkan" finns numera utgivna i Patristica Nordica serie med Benjamin Ekman och Henrik Rydell Johnsén som redaktörer.

Den patristiska dagen

Den patristiske dagen 2012 gikk av stabelen onsdag den 11. april i Bromansalen på Lunds Universitetsbibliotek. De senere årene har arrangementet blitt lagt til en helg, men ettersom endel medlemmer ønsket å flytte det til en arbeidsdag, ble det gjort et forsøk med dette i år. Dagen stod i kodekologiens og paleografiens tegn; temaet var "Bokproduksjon og skriftutveckling i tidlig og medeltida kyrko-tradition". Det var altså selve bokens materialitet, manuskriptenes konkrete utforming som stod i fokus.

Foredragsholder var Britt Dahlman, gresk-filolog og forsker innen det Lund-baserte forskingsprogrammet "Det tidiga klosterväsendet och det antika bildningsidealet". Hun beskrev greskspråklig bokproduksjon fra tidligkristen tid og hvordan Syd-Italia fra det sjette århundre av skulle komme til å bli et sentrum for videreføring av denne tradisjonen. Eva Nylander, som har forsket på bokhistorie innen det latinske språkområdet, var invitert til å prate om bokproduksjon i vest, men ble dessverre syk, og foredraget måtte innstilles.

Dette gav imidlertid deltagerne anledning til å se nærmere på – ta på og lese i – gamle håndskrifter. Per Stobaeus hentet frem greske og andre håndskrifter fra universitetsbibliotekets håndskriftsavdeling. Professor emeritus Staffan Fogelmark kompletterte med bøker fra sin egen private samling, hvilket gav et bredt spekter av håndskrifter og gjorde workshopen meget sammensatt og interessant.

Ytterligere en post fantes på programmet, visning av en dokumentarfilm om hvordan man tilvirker pergament for bokfremstilling i dagens Etiopia.

Dagen ble som vanlig avrundet med patristisk kveldsbuffé på CTR.

Patristisk aften: Witold Witakowski, "Ethiopian Monasticism and the Monastery of Gundä Gunde"

Witakowski behandlet i sitt foredrag den 23. mai spørsmålet om kristendommens fødsel og spredning i det vi i dag kjenner som Etiopia: en reise fra 200-tallet til senmiddelalderen. Han tok opp emner som munkers misjonsvirksomhet i Antonius den Stores fotspor, munkens englelignende karakter, og overaskende særtrekk i den etiopiske klosterbevegelsen.

Diskusjonen berørte mytene rundt skikkelser som Abba Sålama, de "ni helgener" og stefanittene, den syriske og egyptiske monastiske innflytelsen og gjennomslaget av ulike klosterregler. Det var også i møte med stefanittene Witakowski introduserte oss for klosteret i Gundä Gunde – en perle gjemt i den etiopiske "villmarken".

Forlesningen var godt besøkt og under påfølgende oppfriskninger fortsatte samtalene ut i de små timene. En redigert versjon av Witakowskis foredrag trykkes forøvrig i dette nummeret av PNA.

Forskningsprogrammet Early Monasticism and Classical Paideia

Efter en omfattende utvärdering av forskningsprogrammet under 2012 med två externa experter, professorerna Susan A. Harvey och Andrew Louth, beslöt Riksbankens jubiléumsfond att bevilja oss ytterligare tre års finansiering (2013–2015). Förutom utvärderingen, vars material finns på programmets hemsida tillsammans med den broschyr som sammanfattar de första fyra åren (www.monasticpaideia.org), färdigställdes under året även den volym i *Studia Patristica* som innehåller bidragen från projektmedlemmarna vid Oxfordkonferensen. Denna utkommer på Peeters under 2013. Programmet hade även en workshop i Göttingen i januari, var medarrangör för en workshop i Uppsala i juni samt anordnade en workshop i Lund i oktober där Claudia Rapp, Wien, Chrysi Kotsifou, Jerusalem, och Anastasia Maravela, Oslo, medverkade. Programmets forskare deltog också vid en rad konferenser och kurser, bland annat med inriktning på användning av digital teknik.

Under 2013 planeras en workshop i januari med metropolit Kallistos Ware, Oxford, en framstående kännare av tidigmonastisk teologi och inte minst av *Filokalia*-traditionen, en workshop i Istanbul i slutet på februari kring tidigkristet bruk av antika platser och symboler, och en workshop i juni kring tidigkristna skolor i en icke-monastisk kontext. Dessutom anordnar programmet i oktober i Lund sin stora internationella konferens om det tidiga klosterväsendet och den antika bildningen.

Förutom den ursprungliga gruppen bestående av Samuel Rubenson, Bo Holmberg, Lillian Larsen, Britt Dahlman, Henrik Rydell Johnsén, och David Westberg ingår sedan mars 2012 Elin Andersson

och sedan oktober 2012 Andreas Westergren i forskargruppen. Som assistenter fungerar Benjamin Ekman och Claes Dahlman. Förhoppningsvis kommer Dr. Jason Zaborowski att kunna ansluta till forskargruppen i september 2013.

Masterprogrammet Religious Roots of Europe

Under 2012, såväl under våren som hösten, har masterprogrammet Religious Roots of Europe anordnat öppna föreläsningar (Religious roots of Europe open lectures) på Centrum för teologi och religionsvetenskap vid Lunds universitet. Temat för vårens föreläsningar var "Border crossing" d.v.s. en belysning av gränsdragningen mellan Judendom, Kristendom och Islam, eller olika sätt som gränserna mellan religionerna har överskridits under historien. På detta tema hölls tre föreläsningar: "Border crossing in the Apostle Paul" med prof. Troels Engberg-Pedersen, Köpenhamns universitet (6 mars), "Alhambra – a model for 'the European house'?" med f.d. diplomaten Ingmar Karlsson, även forskare och teologie hedersdoktor vid Lunds universitet (3 april), samt "Islam in Western Europe: anxiety of influence and the simulacrum of purity" med lektor Thomas Hoffmann, Aarhus universitet (15 maj).

Temat under hösten var "Holy land & holy space", d.v.s. olika perspektiv på det heliga landets eller den heliga platsens betydelse för religiös praxis, teologi och politik i de tre religioner genom historien. Tre föreläsningar hölls på temat: "Jerusalem pilgrims and the holy cross in the fourth century" med prof. Stephan Borgehammar, Lunds universitet (11 september), "Mosques, shrines and holy places – discussing the creation of sacred environments in Damascus, Syria" med prof. Leif Stenberg, direktor för Centrum för mellanösternstudier, Lunds universitet (23 oktober), samt "The future of Zionism" med docent Svante Lundgren, Lunds universitet (4 december).

Forskarutbildningresa till Jerusalem

En nordisk doktorandkurs på temat "Ritual, Pilgrimage, and Holy Space" hölls i Jerusalem, Israel, den 1–10 november 2012, inom ramen för *Nordic Network for the Study of the Religious Roots of Europe*.

För kursen ansvarade Anders-Christian Jacobsen (Aarhus) och Randar Tasmuth (Tallinn). Som internationella experter medverkade en rad personer från Hebrew University, bland annat Brouria Ashkelony, Sara Sviri, Yair Fürstenberg, Serge Ruzer, Yaad Biran och Hana Bendcowsky. Deltagarna i kursen kom från Danmark, Finland, Norge, Sverige och Estland.

Gruppen bodde i de kristna kvarteren i Jerusalems gamla stad, alldeles intill Jaffaporten och Davidstornet. Seminarier och föreläsningar hölls på hotellet och vid Hebrew University på Mount Scopus. I centrum för studierna stod Jerusalem som en helig plats och pilgrimsmål för judar, muslimer och kristna. De internationella experterna bidrog inte minst med viktiga kunskaper om Jerusalem och judiskt liv under det andra templets tid, liksom om pilgrimsresenärer till Jerusalem under två och ett halvt tusen år. Nutida pilgrimstraditioner och relationer mellan de tre abrahamitiska religionerna i dagens Jerusalem studerades också.

Under de tio dagarna besökte gruppen en rad platser av historiskt, kulturellt och religiöst intresse i Jerusalem. Under två dagar genomfördes längre exkursioner till platser utanför Jerusalem. En av utfärderna gick till Hebron och Bethlehem. I Hebron besöktes bland annat Haram al-Khalil, patriarkernas gravar, som delvis återfinns i en moské och delvis i en angränsande synagoga. I Bethlehem var Födelsekyrkan ett givet resmål. Ytterligare en resa gick till Jordanfloden, Qumran och det museum över Dödahavsrollarna som återfinns där. På väg dit besökte gruppen också Wadi Qelt i öknen öster om Jerusalem, liksom det grekisk-ortodoxa S:t Georgsklostret som är beläget där. Tina Blomqvist, som fungerade som guide och tolk under den dagen, berättade ingående och medryckande om resmålen och traktens äldre och nutida historia.

Dan Nässelqvist

Forum for patristik 2012

På det femte nordiske patristikermøde i 1997 gik ekskursionen til Ven, og på spadsereturen tilbage til færgen opstod der blandt nogle af de danske deltagere den tanke, at der burde etableres et dansk mødested for personer med interesse for patristik. Tanken blev realiseret i Forum

for Patristik. De oprindelige initiativtagere var Rasmus Nøjgaard fra København, Anders Christian Jacobsen fra Aarhus og Holger Villadsen. Den oprindelige initiativgruppe er senere blevet udvidet med Nils Arne Pedersen fra Aarhus, derefter Jesper Hyldahl og senest Finn Damgaard fra København. Initiativet er aldrig blevet til en forening med vedtægter, bestyrelse, kontingent og regnskab, men har alligevel været i stand til at holde to årlige seminarer siden 1998. I 2012 blev holdt seminar nr. 29 og seminar nr. 30.

I nordisk sammenhæng optræder patristik og oldkirkestudier ofte som bidiscipliner eller nabodiscipliner i andre faglige sammenhænge. Og det gjaldt også to af foredragene ved årets første seminar i København, mandag den 16. januar. Her var udgangspunktet henholdsvis Qumran-studier og byzantinsk kirkemusik.

Søren Holst, der er lektor i bibelsk eksegesi ved Det Teologiske Fakultet i København, holdt det første foredrag om *Jødisk DNA i tidlig kristen liturgi?* Han tog udgangspunkt i de tidlige jødiske bønnebøger, som findes blandt Dødehavsrullerne, og spurgte på den baggrund, om det er muligt at trække forbindelseslinjer videre til kristen liturgi, som den kendes fx i de syriske kirker. Han havde især fokus på en mulig sammenhæng mellem syriske nadverbønner og forestillinger i jødiske bønnebøger om et himmelsk tempel.

I 2010 forsvarede Robert Bonde Hansen en ph.d.-afhandling ved Aarhus Universitet med titlen: *Endetid og offer – eskatologiske og offerterminologiske elementer i det 2. århundredes nadver- og dåbsforestillinger.* I tilknytning til denne afhandling holdt Robert B. Hansen seminarets andet foredrag, hvor han pegede på en række eskatologiske elementer som et karakteristisk fællestræk i de ældste kristne nadverbønnen. Eksemplerne var især hentet fra Didake og andre tekster fra 100-tallet. Foredraget havde titlen: *Nadveren og eskatologien – Didake som eksempelfortælling.*

Københavns Universitet har været base for et langvarigt forsknings- og udgivelsesprojekt om byzantinsk kirkemusik. Grundlæggeren af projektet var Carsten Høeg, og det første bind i udgivelsesserien *Monumenta Musicae Byzantinae* udkom i 1935. På nuværende tidspunkt er det i København især lektor Christian Troelsgård, der arbejder videre på projektet, og han holdt seminarets sidste foredrag om: *Papyrusfragmenter og de tidlige hymnografiske bøger fra Jerusalem.* Studiet af de tidligste faser af den byzantinske kirkesang har hidtil især hvilet på tekster fra liturgien i Jerusalem, sådan som den

er overleveret i tidlige oversættelser til georgisk, armensk og syrisk. Men et nærmere studium af papyrus-fragmenter med kristne hymner giver mulighed for at kaste et nyt lys over kirkesangens tidlige historie.

August-seminaret blev afholdt på Aarhus Universitet mandag den 27. august. Det Teologiske Fakultet eksisterer nu ikke længere som selvstændigt fakultet i Aarhus, men er blevet en del af et nyt *Institut for Kultur og Samfund*, som igen er en del af hovedområdet *Arts*. Men da Forum for Patristik er et uformelt netværk, der er uafhængigt af universitets formelle organisation, havde det ikke umiddelbare konsekvenser for seminaret i Aarhus.

Det første foredrag blev holdt af Jan Dochhorn, der siden 2007 har været lektor i Aarhus i bibelsk eksegesi. Emnet for foredraget var *Commodians eskatologi*, og tilgangen til emnet var bestemt af et metodisk forsøg på at integrere nytestamentlige og patristiske studier. Commodian skrev formentlig de overlevede tekster i midten af 200-tallet, og i givet fald er Commodian en af den latinske kirkes tidligste forfattere. Men der er ikke fuldstændig enighed om dateringen af forfatterskabet; nogle placerer det i 400-tallet. Jan Dochhorn gennemgik nogle udleverede tekster af Commodian med særligt fokus på eskatologiske forestillinger i tilknytning til de forfølgelser, der omtales i teksterne.

I det andet foredrag spurgte René Falkenberg: *Var Tatian kætter?* Foredraget var en dansk version af et kapitel i den kommende engelsk oversættelse af bogen *Til forsvar for kristendommen*, der udkom i 2006. Falkenbergs svar på spørgsmålet var et nej. Tatian betragter sig selv som filosof og er den, der har det mest radikale opgør med den græske filosofi.

Nils Arne Pedersen sluttede seminaret af med foredraget: *En ny kilde belyser Addai-legendens oprindelse*. Foredraget kom ikke kun til at handle om Addai-legenden, men også om den tidligste syriske kristendom. Den nye kilde der blev inddraget, er den gnostiske tekst, *Jakobs Første Åbenbaring*, der både er bevaret i et håndskrift fra Nag Hammadi og i Codex Tchacos fra 300-tallet. Her er Addai også omtalt, så Addai kan ikke – som hævdet af Walter Bauer – kun være en legende, der er konstrueret af Edessas ortodokse gruppe. Den nye kilde bringer ikke en afklaring på spørgsmålet om, hvordan kristendommen kom til Edessa, men den belyser, hvor forskelligartet den tidlige syriske kristendom har været.

Næste seminar i Forum for Patristik finder sted på Københavns Universitet mandag den 21. januar 2013. Der er truffet aftale med Mogens Müller om et foredrag i tilknytning til en kommende dansk oversættelse af Justins Dialog med Tryfon, samt med Andreas Westergren og Thorsten Rørbæk. De to sidste har begge forsvaret ph.d.-afhandlinger, og foredragene vil tage udgangspunkt i afhandlingerne.

August-seminaret i Aarhus plejer at finde sted en mandag i slutningen af august. Men i 2013 er der Origenes-konference i Aarhus i den sidste uge af august. Derfor er august-seminaret i Forum for Patristik planlagt til at finde sted mandag den 9. september.

I 2012 blev der i serien *Publikationer fra Det Teologiske Fakultet* i København publiceret en revideret engelsk oversættelse af Torben Christensens bog om politik og religion i Romerriget 305–313. Som et supplement til den trykte udgivelse er bogen publiceret som e-bog. Denne e-bog kan (efter aftale med udgiveren) gratis læses eller downloades fra hjemmesiden for Forum for Patristik: www.patristik.dk. Bogens hovedtitel er: *C. Galerius Valerius Maximinus*.

Holger Villadsen